

WALDEMAR KITLER*

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

NIEPRAWIDŁOWOŚCI W BADANIACH NAUKOWYCH. WYBRANE PROBLEMY IRREGULARITIES IN SCIENTIFIC RESEARCH. SELECTED PROBLEMS

ABSTRAKT: Czy nieprawidłowości zdarzają się w naukach o bezpieczeństwie? Bez wątpienia, tak. o tym jakie one są, w jakiej skali i rozmiarze występują, trudno jeszcze przesądzać, ale na podstawie badań warto, a wręcz należy zwrócić uwagę na ich występowanie. Autor porusza problematykę dość powszechną, lecz skrywaną, niedyskutowaną, wręcz niepopularną w środowisku naukowym. Omówiono zagadnienia pojęciowe i scharakteryzowano nieprawidłowości w głównych etapach badań naukowych. w tym celu przeanalizowano przepisy prawa, kodeksy etyki i poradniki dotyczące rzetelności badawczej, a także publikacje traktujące o przedmiotowej problematyce. Materiał empiryczny, to wnioski z obserwacji wydarzeń naukowych (projekty badawcze, konferencje, publikacje) i analizy dokumentów w postępowaniach awansowych w dyscyplinach: nauki o obronności i nauki o bezpieczeństwie (na stronach Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów oraz Rady Doskonałości Naukowej). Artykuł ma charakter przeglądowy, ale jednocześnie w oparciu o badania własne, autor systematyzuje problematykę nieprawidłowości w poszczególnych etapach badań naukowych, popełnianych przez badacza oraz wynikających z oddziaływań otoczenia naukowego i świata praktyki.

SŁOWA KLUCZOWE: nieprawidłowości, planowanie i prowadzenie badań, autoryzacja i ewaluacja wyników badań, dokumentowanie, rozpowszechnianie i wykorzystanie wyników badań.

ABSTRACT: do and what kind of irregularities occur in security sciences? Without a doubt, yes. It is still difficult to say what they are, on what scale and size, but based on research it is worth, or even necessary, paying attention to their occurrence. The author raises issues that are quite common, but hidden, undiscussed, and even unpopular in the scientific community. Conceptual issues were discussed and irregularities in the main stages of scientific research were characterized. For this purpose, legal provisions, codes of ethics and guides on research integrity, as well as publications dealing with the subject matter, were analyzed. Empirical material includes conclusions from the observation of scientific events (research projects, conferences, publications) and the analysis of documents in promotion procedures in the disciplines of defense science and security science (on the websites of the Central Commission for Degrees and Titles and the Council for Scientific Excellence). The article is a review, but at the same time, based on the author's own research, the author systematizes the issue of irregularities in individual stages of scientific research and from the point of view of the researcher's activities, the influence of the scientific environment and the world of practice.

KEYWORDS: irregularities, planning and conducting research, authorization and evaluation of research results, documenting, dissemination, and use of research results.

* **prof. dr hab. inż. Waldemar Kitler**, War Studies University, Warsaw, Poland.

<https://orcid.org/0000-0003-4466-6384>, w.kitler@pracownik.akademia.mil.pl

Copyright (c) 2024 Waldemar Kitler. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

WPROWADZENIE

Tytuł niniejszego artykułu sugeruje bardzo rozległą problematykę „braku prawidłowości” w działalności naukowej, a ściślej w badaniach naukowych, które na różny sposób „nękają” i zaburzają czystość przedmiotowego procesu. Owe nieprawidłowości, rozumiane jako zaburzenia, anomalie, patologie i aberracje (wada, odchylenie od normy), mogą mieć różny charakter. Zdaniem autora nieprawidłowości wynikają z przyczyn związanych z osobą badacza (podmiotem badań), jego psychiką, postawą, odpowiedzialnością za wyniki swoich badań, jego wiedzą, umiejętnościami i postawą społeczną. Druga grupa źródeł nieprawidłowości tkwi w naturze, wpływie i oddziaływaniu otoczenia naukowego, a w tym środowiska organizacyjnego oraz środowiska naukowego, w ramach którego badacz szlifuje swoje umiejętności i kształtuje wiedzę naukową, merytoryczną, metodyczną i metodologiczną. Wreszcie trzecią grupę źródeł nieprawidłowości stanowi oddziaływanie świata praktyki, a głównie polityków, ideologów (a może ideowców?) i nieuczciwych przedstawicieli biznesu.

W nauce, niezależnie od rodzaju wytworzonej wiedzy (poznawcza, praktyczna), zdarzają się nieprawidłowości, które mogą mieć różnego rodzaju podłoże i wynikające z tego konsekwencje. W czystej postaci, postawa badacza powinna się opierać na jego obiektywizmie i bezstronności, intelektualnej dociekliwości, odwadze i krytycyzmie, ostrożności w wyciąganiu pochopnych wniosków, a także, co ważne, na wszechstronnej wiedzy w przedmiocie prowadzonych badań. Ważne jest przy tym, by wyniki badań opisywano zwięzłym i transparentnym językiem (lub inną techniką ich prezentacji: obraz, wzór, dźwięk, symbol, model matematyczny), by twierdzenia i wnioski były poprawnie uzasadnione, wewnątrznie niesprzeczne, logicznie powiązane, a na dodatek niepozbawione autokrytycznej refleksji badacza¹.

Nieprawidłowością w nauce jest każde naruszenie procesu badań naukowych² (także prac rozwojowych³) wynikające z działania badacza lub oddziaływań otoczenia naukowego i świata

¹ Vide: J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „BERNARDINUM”, Gdynia 2002, s. 21–23, <https://wsaib.pl/wp-content/uploads/2023/11/MO-1.pdf> (dostęp: 03.06.2024).

² Badania naukowe dzieli się na badania podstawowe, stosowane i przemysłowe. Zob. Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o *zasadach finansowania nauki*, art. 2 pkt 3 (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 87).

³ *Ibidem*, pkt 4.

praktyki, które powoduje lub mogłoby stanowić przeszkodę lub nawet spowodować szkodę w osiągnięciu zamierzonych wyników działalności badawczo-rozwojowej⁴.

Nieprawidłowość, ujęta m.in. socjologicznie lub normatywnie, jest określonym czynem lub pochodną czynu zamierzonego (umyślnego, świadomie popełnionego), jego zaniechaniem, a także czynem niezamierzonym (nieumyślnym, jeżeli sprawca nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć⁵). w prawie karnym nieprawidłowość taka będzie przestępstwem, a więc czynem zabronionym pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia⁶. Przystępstwo może być zbrodnią (czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą) lub występkiem (czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5000 złotych, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc). Jak stanowi art. 8 kk, „Zbrodnię można popełnić tylko umyślnie; występki można popełnić także nieumyślnie, jeżeli ustawa tak stanowi”⁷). z kolei w kodeksie wykroczeń, „czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 złotych lub nagany” określany jest jako wykroczenie⁸.

Nie każdy czyn kwalifikuje się do miana przestępstwa i (lub) wykroczenia. Określony czyn to także proceder, postawa, postępowanie, zachowanie, obyczaje lub praktyki, które mogą być nieetyczne, moralnie naganne, ale nie spenalizowane, tj. uznane za czyn zabroniony (przestępstwo) lub wykroczenie. Ta grupa czynów spośród nieprawidłowości w nauce jest w przekonaniu autora najliczniejsza.

Problematyka nieprawidłowości w nauce podejmowana jest głównie w różnego rodzaju kodeksach, ogłaszanych przez organy administrujące działalność naukową. Ich treść jest zbieżna, a organy je ogłaszające powołują się nawzajem na siebie. Opracowania naukowe zaś z zakresu metodologii i metodyki lub też organizacji badań naukowych nie poświęcają przedmiotowej

⁴ Działalność badawczo-rozwojowa – działalność twórcza obejmująca badania naukowe lub prace rozwojowe, podejmowaną w sposób systematyczny w celu zwiększenia zasobów wiedzy oraz wykorzystania zasobów wiedzy do tworzenia nowych zastosowań. *Ibidem*, pkt 6.

⁵ Vide: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny*, art. 8 § 2 (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 17).

⁶ *Ibidem*, art. 1 § 1.

⁷ *Ibidem*, art. 8.

⁸ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *Kodeks wykroczeń*, art. 1 § 1 (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2119).

problematyce wystarczającej uwagi. Dostępne są zaś publikacje, których głównym przedmiotem rozważań jest plagiatorstwo, fabrykowanie i fałszowanie badań naukowych (m.in.: S. Stanisławska-Kloc, *Plagiat i autoplgiat*, „infos” nr 16 (108), Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2011; O. Skarbek, *Fabrykowanie i fałszowanie badań naukowych – wyzwanie dla ustawodawcy czy nieistotny problem?*, „Krytyka Prawa”, tom 16, nr 1/2024.) oraz „nieprawidłowa atrybucja autorstwa” (J. Szczepaniak, *Współautor na sprzedaż*, „Życie Uczelni” nr 162, Łódź 2022, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej). Inspirująco i motywująco do spisania własnych wniosków w tym zakresie wpłynął na mnie również artykuł Kazimierza M. Czarneckiego, *Błędy i pomyłki w badaniach naukowych (opracowanie autorefleksyjne)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas”, nr 4/2009.

CHARAKTERYSTYKA NIEPRAWIDŁWOSCI w BADANIACH NAUKOWYCH

Nieprawidłowości te to m.in. *uchybienia*, czyli odstępiania od norm, a wręcz wykroczenia przeciwko określonym normom, przepisom i zwyczajom (naruszenia prawa, procedur lub zasad etyki). To także *niedopatrzenie* czegoś, zaniedbanie, usterka i wada, a także brak dostatecznej uwagi lub dozoru. Niedopatrzenie pokrewne jest z *niedbalstwem*, które traktowane jest jako najpospolitsze przewinienie w badaniach naukowych⁹. Pośród nieprawidłowości znajdziemy również *błędy* rozumiane jako fałszywe mniemanie (pojęcie) o czymś, niezgodność między rzeczywistością a jej postrzeganiem przez człowieka, a także wnioskowanie, w ramach którego dany wniosek nie wywodzi się z przesłanek stanowiących podstawę rozumowania. Inną odmianą nieprawidłowości są *zaniedbania*, które określane są jako niewypełnianie swoich obowiązków lub zaniechanie w ich wypełnianiu. Warto też mieć na względzie *nierzetelność*¹⁰ naukową, czyli nieuczciwość, niesumienność, która przybiera postać zmyślania, fałszowania, oszustwa (fabrykacji¹¹) i plagiatorstwa.

Uchybienie bywa skutkiem zaniedbania lub niedopatrzenia w czymś lub wykroczenia przeciwko określonym normom i zwyczajom, a także terminom lub obowiązkom. Uchybienie

⁹ *Rzetelność w badaniach naukowych oraz poszanowanie własności intelektualnej*, Zespół do Spraw Dobrych Praktyk Akademickich, MNiSW, Warszawa 2012, s. 4.

¹⁰ Nierzetelność znalazła swoje miejsce w prawie karnym, a jej definicja karnoskarbowa dotycząca „nierzetelnej książki” określa, iż nierzetelne jest to (tu: książka), co jest niezgodne ze stanem rzeczywistym. Zob. Ustawa z dnia 10 września 1999 r. *Kodeks karny skarbowy*, art. 53 § 22 (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 628, 850).

¹¹ Interesująco na ten temat: O. Skarbek, *Fabrykowanie i fałszowanie badań naukowych – wyzwanie dla ustawodawcy czy nieistotny problem?*, „Krytyka Prawa”, tom 16, nr 1/2024, s. 186–199, https://journals.kozminski.edu.pl/system/files/Skarbek_PL.pdf (dostęp: 30.07.2024).

jest instytucją prawa administracyjnego¹², a także jest stosowane w treści wyroków sądów administracyjnych, określających uchybienie jako pominięcie informacji lub niezbadanie określonej sytuacji, mimo wymogu takiego postępowania¹³. w ujęciu słownikowym uchybieniem jest zlekceważenie, gafa, błąd, pomyłka, usterka, przekłamanie, przeinaczenie lub niedokładność.

Niedopatrzenie z kolei ma takie synonimy jak przeoczenie, nieuwaga, niedociągnięcie, pomyłka, brak dozoru/uwagi, niesumienność, niekonsekwencja, nieściśłość, przeinaczenie, a także uchybienie lub błąd. w wyroku Sądu Najwyższego niedopatrzenie oznacza przeoczenie określonej czynności wynikającej z procedury wypełniania polisy ubezpieczeniowej¹⁴.

Niedbalstwo „Wyraża się (...) w nieprofesjonalnym z metodologicznego punktu widzenia planie badawczym, niedbałym prowadzeniu czynności badawczych (np. eksperymentów i obserwacji), powierzchownej analizie zgromadzonego materiału empirycznego, niestarannej redakcji publikacji naukowych i słabym zabezpieczeniu dokumentacji badawczej¹⁵.

Błąd, jak sądzi A.S. Reber, można rozumieć jako¹⁶: odejście od poprawności; błędne przekonanie; stan, w którym podtrzymywane jest błędne przekonanie; w statystyce: odchylenie od poprawnego wyniku; w eksperymencie: każdą zmianę zmiennej zależnej spowodowaną przez czynniki inne niż zmiana zmiennej niezależnej; niewłaściwą lub nieprawidłową reakcję, która w rezultacie powoduje opóźnienie uczenia się prawidłowej reakcji.

Błędy mogą być poznawcze i praktyczne. Błędy poznawcze i praktyczne nauki to kwestie, które mogą się pojawić w trakcie prowadzenia badań naukowych i w praktycznym zastosowaniu zdobytej wiedzy. A popełniają je zazwyczaj osoby, które nie posiadają dostatecznej wiedzy i umiejętności. Błąd jest czym innym niż pomyłka, gdyż tę popełnia się przez niedbalstwo i niefrasobliwe zachowanie.

Błąd poznawczy to ogólne określenie nieracjonalnego sposobu postrzegania rzeczywistości. Faktycznie u każdego z nas można zaobserwować większość z nich. Wpływają one na sposób

¹² *Vide*: Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego*, art. 58 § 1 i 2, art. 88a, art. 134 (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 572).

¹³ *Wyroki WSA w Warszawie z 27 kwietnia 2022 r. o sygn. akt 471/22, wyrok z 20 maja 2022 r. o sygn. akt IV SA/Wa 615/22 i wyrok z 27 maja 2022 r. o sygn. IV SA/Wa 772/22.*

¹⁴ *Wyrok SN z dnia 20 września 2018 r. o sygn. akt IV CSK 281/17.*

¹⁵ *Rzetelność w badaniach naukowych...* s. 4.

¹⁶ A.S. Reber, *Słownik psychologii*, Warszawa 2000, s. 91, za: K.M. Czarnecki, *Błędy i pomyłki w badaniach naukowych (opracowanie autorefleksyjne)*, s. 23, <https://sbc.org.pl/Content/22117/PDF/czarnecki2.pdf> (dostęp: 04.06.2004).

formułowania problemów naukowych, stawiania hipotez i prowadzenia badań naukowych. Większość z nich jest szkodliwa, niektóre mogą przynosić negatywne rezultaty w praktyce.

Błędy poznawcze popełniane są głównie w sposobie analizy danych, interpretacji wyników, wyboru metod badań oraz oceny wiarygodności uzyskanych rezultatów. z kolei błędy praktyczne wynikają z decyzji, jakie naukowcy i praktycy muszą podjąć w celu wdrożenia wyników badań do praktyki.

Zaniedbania wiąże się z niestarannością, niedbalstwem i niechlujnością w wykonywaniu obowiązków lub też zadań¹⁷. Jest też beztroskim zachowaniem, opóźnieniem w realizacji określonego zadania, a w wyniku takiego zachowania powstaje zwłoka lub spóźnienie, byle jakie wykonanie, bałagan.

Nierzetelność naukowa (w nauce) „(scientific misconduct) są to występki przeciwko etyce w nauce polegające na zmyślaniu, fałszowaniu lub plagiatorstwie przy aplikowaniu o fundusze, przy prowadzeniu i recenzowaniu badań naukowych, lub też prezentowaniu ich wyników”¹⁸. Nierzetelności w badaniach naukowych poświęcono też wiele uwagi w „Kodeksie etyki pracownika naukowego” (dalej: „Kodeks etyki pracownika”) Polskiej Akademii Nauk. Przyjęto bowiem, że „Do najpoważniejszych przewinień, szczególnie godzących w etos badań naukowych, należą fabrykowanie i fałszowanie wyników badań, które stanowią rażące naruszenie podstawowych zasad uprawiania nauki, a także popełnianie plagiatów”¹⁹.

Zmyślanie polega na preparowaniu, rejestrowaniu i publikowaniu wyników niezyskanych. Fałszowanie zaś jest manipulacją materiałem badawczym, wyposażeniem lub metodą oraz zmienianiem lub pomijaniem danych doświadczalnych w ten sposób, że wyniki badań nie zostają prawdziwie przedstawione w raportach. Plagiatorstwo (plagiarism) wreszcie polega na przywłaszczeniu cudzych idei, metod, wyników lub określeń bez właściwego odniesienia. Plagiatem jest także nieautoryzowane wykorzystanie informacji uzyskanych w trakcie poufnego recenzowania wniosków i rękopisów²⁰.

¹⁷ *Vide*: Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego...* art. 41 § 2, art. 227

¹⁸ *Proposed Federal Policy on Research Misconduct*, Office of Science and Technology, za: *Dobra praktyka badań naukowych. Rekomendacje*, Zespół Etyki w Nauce przy Ministrze Nauki, 25 maja 2004, s. 4, https://wim.mil.pl/wp-content/uploads/2022/10/dobra_praktyka.pdf (dostęp: 08.07.2024).

¹⁹ *Kodeks etyki pracownika naukowego*, s. 4, Załącznik do uchwały Nr 2/2020 Zgromadzenia Ogólnego PAN z dnia 25 czerwca 2020 r. https://pan.pl/wp-content/uploads/2022/10/Kodeks_Etyki_Pracownika_Naukowego_Wydanie_III_na_strone.pdf (dostęp: 09.07.2024).

²⁰ *Proposed Federal Policy...* s. 4.

Termin „plagiat” jako jedno z rażących przewinień, nie ma definicji legalnej. Jak pisze Sybilla Stanisławska-Kloc, „Z praktycznego punktu widzenia istotne znaczenie ma rozróżnienie plagiatu jawnego oraz ukrytego. Pierwszy ma miejsce wtedy, gdy dochodzi do „wiernego” przejęcia całego utworu (lub jego twórczych fragmentów) i przypisania sobie przez plagiatora ich autorstwa. Ten rodzaj plagiatu można wykryć stosunkowo łatwo. Udowodnienie naruszenia prawa jest proste, gdyż prawdopodobieństwo samodzielnego stworzenia takiego samego utworu (lub jego fragmentów, np. o objętości kilku zdań) jest właściwie bardzo małe. Natomiast plagiat ukryty wiąże się najczęściej z dokonaniem pewnych zmian, redakcyjnych, stylistycznych, zarówno w zakresie formy, jak i treści bezprawnie wykorzystywanego utworu. Plagiator próbując ukryć fakt wykorzystania cudzego utworu, dokonuje jego modyfikacji”²¹.

Zmyślanie określone jest w Kodeksie etyki pracownika jako fabrykowanie, które „polega na zmyślaniu wyników badań i przedstawianiu ich jako prawdziwych”²². Fałszowanie z kolei „polega na zmienianiu lub pomijaniu niewygodnych danych, przez co wyniki badań nie oddają prawdy”²³. Popętnianie plagiatów polega zaś „na przywłaszczeniu cudzych idei, wyników badań lub treści bez podania źródła, co stanowi naruszenie praw własności intelektualnej”²⁴. Dodać należy, iż „Przewinienia te mogą pojawić się zarówno na etapie składania propozycji projektu badawczego i ubiegania się o fundusze, podczas prowadzenia i recenzowania badań naukowych, jak i podczas prezentowania ich wyników na konferencjach naukowych lub w publikacjach, przytaczania wyników badań innych badaczy, w przygotowywaniu ekspertyz oraz w popularyzowaniu nauki. Popętnienie tych przewinień może przyczynić się do dyskwalifikacji ich sprawcy jako naukowca. Ich ujawnienie musi więc bezwzględnie prowadzić do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego”²⁵.

Nierzetelność naukowa może też dotyczyć recenzowania „rozpraw doktorskich, habilitacyjnych, wniosków o tytuły profesorskie i wszelkich wniosków o zatrudnienie w instytucjach naukowych, a także recenzji projektów badawczych”²⁶. Naganne w powszechnej opinii jest też nieuzasadnione cytowanie cudzych lub własnych prac albo świadome pomijanie cytowania.

²¹ S. Stanisławska-Kloc, *Plagiat i autoplaciat*, „infos” nr 16(108), Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2011, s. 1.

²² *Kodeks etyki pracownika...* s. 12.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

Badania autora potwierdzają też występowanie tzw. „innych niewłaściwych zachowań” określonych w Kodeksie etyki pracownika i nieprawidłowości opisywanych w publikacjach w zakresie przedmiotowej problematyki. Jednym z nich jest wykorzystywanie przy prowadzeniu badań naukowych wkładu innych osób, studentów, doktorantów i współpracowników bez ich zgody i bez zaznaczenia ich wkładu w publikacji lub podania za współautorów²⁷. w mojej opinii bardzo ostrożnie należy traktować wspólne autorstwo publikacji, a więc i badań do nich prowadzących, promotora i jego studenta lub doktoranta. Jest to szczególnie zauważalne, gdy publikacja mieści się w tematyce badań studenta lub doktoranta. Blisko z tym związane jest autorstwo publikacji w gronie rodzinnym, gdy ich tematyka jest często naiwna i nie przynosi chwały jednemu ze współautorów. Spotykane są też przykłady, gdy redaktorzy naukowi dzieła nie wykazują wkładu poszczególnych jego współautorów, a wówczas przypisywane są im cytowania wyników badań, których nie są wytwórcami.

Z drugiej strony, mile powinna być przyjmowana zasada, w myśl której w monografii, artykule lub innej publikacji wykazuje się wkład osób niebędących autorami dzieła (uczestnikami badań), które przyczyniły się do osiągnięcia prezentowanych wyników. i tu chodzi o dwa aspekty tej sprawy.

Pierwszy to uznanie wyrażone dla tych osób, które wspierały merytorycznie, metodologicznie lub nawet organizacyjnie autora (autorów). Pisze o tym m.in. Jolanta Szczepaniak w słowach: „Wszystkie osoby, które wniosły wkład w powstanie artykułu, ale nie można ich uznać za autorów, powinny zostać wymienione w dziale „Podziękowania” (*Acknowledgments*). Mogą to być osoby, które pomagały w uzyskaniu funduszy, zbieraniu danych, pełniły ogólny nadzór nad zespołem badawczym lub pomagały w kwestiach administracyjnych, sporządzaniu pracy, przeprowadzeniu obliczeń statystycznych, edycji tekstu, edycji językowej czy sprawdzeniu poprawności językowej”²⁸.

Drugi zaś, rzadko przestrzegany, dotyczy uznania skierowanego do tych osób, które swym dorobkiem, osiągnięciami przyczyniły się do sukcesu danego autora. w swojej praktyce promotorskiej zachęcam studentów i doktorantów do podejmowania tego wyzwania w ramach krytyki literatury przedmiotu badań (w części metodycznej) lub w zakończenia rozprawy. Aż trudno nie powołać się na to, co powiedział Bernard z Chartres, „Jesteśmy karłami, którzy

²⁷ *Ibidem*, s. 26.

²⁸ J. Szczepaniak, *Współautor na sprzedaż*, „Życie Uczelni” nr 162, Łódź 2022, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, https://www.zycieuczelni.p.lodz.pl/wspolautor-na-sprzedaz#_edn2 (dostęp: 15.07.2024).

wspięli się na ramiona olbrzymów. w ten sposób widzimy więcej i dalej niż oni, ale nie dlatego, ażeby wzrok nasz był bystrzejszy lub wzrost słuszniejszy, ale dlatego, iż to oni dźwigają nas w górę i podnoszą o całą gigantyczną wysokość”²⁹.

Rażące, lecz na szczęście nieliczne, są przykłady przypisywania autorstwa dzieła zbiorowego redaktorowi naukowemu (kierownikowi zespołu autorskiego) przez zamieszczanie na okładce monografii tylko imienia i nazwiska redaktora (kierownika zespołu). Temu wszystkiemu towarzyszy, niestety, niefrasobliwość (nie chcę powiedzieć, że niewiedza lub zamierzone działanie) recenzentów wydawniczych, którzy „usprawiedliwiają” różne nieetyczne zachowania związane z tą i inną materią nieprawidłowych zachowań przed opublikowaniem dzieła naukowego. Jolanta Szczepaniak wymienia wiele działań nieuczciwych w kwestii autorstwa publikacji. A są to³⁰: „ukrywanie cudzego wkładu w pracę (np. autorzy „widma”), dopisywanie – z różnych powodów – naukowców, którzy nie są współautorami³¹ (autorstwo gościnne, honorowe, w prezencie, z uwagi na pokrewieństwo itp.), dopisywanie wymyślonych współautorów, popełnianie plagiatu przez współautorów, uprzedzenia ze względu na płeć, kupowanie współautorstwa w gotowych publikacjach (*authoship trade*), fałszywe recenzje (*fake peer-review*)”³².

W *Kodeksie etyki pracownika naukowego* wymieniono 12 uniwersalnych zasad i wartości etycznych w pracy naukowej. Dotyczą one m.in.: sumienności w prezentowaniu celów i intencji zamierzonych lub prowadzonych badań; wiarygodności w prowadzeniu badań; obiektywizmu; niezależności od zewnętrznych wpływów na prowadzenie badań; otwartości w dyskusjach z innymi naukowcami na temat własnych badań; przejrzystości dokumentowania badań naukowych; odpowiedzialności przejawianej wobec obiektów badania (godności człowieka i praw zwierząt); odpowiedzialności badacza za społeczno-gospodarcze i środowiskowe konsekwencje wniosków z badań; sprawiedliwości i rzetelności w ocenie merytorycznej i etycznej pracy innych badaczy oraz w opiniowaniu i uznawaniu osiągnięć naukowych tych, którym się ono rzeczywiście należy, wyrażająca się we właściwym podawaniu źródeł i uczciwym uznawaniu ich udziału w osiągnięciach naukowych; niewykorzystywania swojego naukowego

²⁹ Tłum. H. Szumańska-Grossowa, źródło: T. Michałowska, *Średniowiecze*, wyd. piąte, PWN, Warszawa 1999, s. 17, https://pl.wikiquote.org/wiki/Bernard_z_Chartres. Źródło: <https://quotepark.com/pl/cytaty/442524-bernard-z-chartres-jestesmy-karlami-ktorzy-wspieli-sie-na-ramiona-ol/> (dostęp: 15.07.2024).

³⁰ J. Szczepaniak, *Współautor na sprzedaż... op. cit.*

³¹ W *Kodeksie etyki pracownika...* określa się to jako „zezwolenie na współautorstwo publikacji osób, które nie wniosły wystarczającego wkładu intelektualnego w jej powstanie”. Zob. *Kodeks etyki pracownika...* s. 13.

³² J. Szczepaniak, *Współautor na sprzedaż... op. cit.*

autorytetu przy wypowiedzianiu się na tematy spoza obszaru własnych kompetencji; odwagi w sprzeciwianiu się poglądom sprzecznym z wiedzą naukową oraz praktykom niezgodnym z zasadami rzetelności naukowej; troski o przyszłe pokolenia naukowców przejawiającej się nie tylko w poszanowaniu i uczciwym traktowaniu współpracowników oraz staraniach o ich rozwój naukowy, ale także w zaznajamianiu ich z obowiązującymi standardami oraz normami etycznymi³³.

Skorośmy uświadomili sobie wagę, charakter i rozległość różnych, wybranych nieprawidłowości oraz zasad etycznych w badaniach naukowych, warto przez chwilę zastanowić się, w jakich poszczególnych obszarach owe nieprawidłowości mogą się pojawiać, i jakie są ich przyczyny. Biorąc pod uwagę ustalenia źródłowe³⁴, możemy określone rodzaje nieprawidłowości przypisać poszczególnym etapom procesu badawczego.

NIEPRAWIDŁOŚCI W POSZCZEGÓLNYCH ETAPACH BADAN NAUKOWYCH

Przygotowanie (planowanie i organizowanie) badań

Pierwszy etap to *przygotowanie*³⁵ (*planowanie i organizowanie*) *badania*. na tym etapie zapadają niezbędne ustalenia metodologiczne (i metodyczne), merytoryczne i organizacyjne, od których zależy powodzenie całych badań i osiągnięcie ich zobiektywizowanego rezultatu. na tym etapie należy unikać następujących nieprawidłowości.

Na samym początku warto zwrócić uwagę błędne założenia badacze, np.: wymaginowany i nieuzasadniony problem, cel mylony z problemem, hipoteza nieweryfikowalna, błędnie przyjęte metody, cel badań mylony z celem pracy naukowej, a ponadto niemożliwy do osiągnięcia. o ile w mniejszym stopniu dotyczy to badań realizowanych w ramach zadań konkursowych, gdy zamawiający (gestor) ustala wymagania konkursowe, o tyle w badaniach własnych, także tych prowadzonych w związku z uzyskiwaniem stopni naukowych (doktora i doktora habilitowanego) jest to zjawisko często spotykane. Zwracają na to uwagę recenzenci

³³ *Kodeks etyki pracownika...* s. 4-5.

³⁴ do poniższych ustaleń wykorzystano: *Europejski kodeks postępowania w zakresie rzetelności badawczej, wydanie poprawione 2023 (polskie)*, ALLEA, Berlin 2023. DOI 10.26356/ECOC-Polish; *Kodeks Narodowego Centrum Nauki dotyczący rzetelności badań naukowych i starania o fundusze na badania, Załącznik do uchwały Rady NCN nr 39/2016 z dnia 11 maja 2016 r.* s. 5-12; *Kodeks etyki pracownika...* s. 7-14; *Rzetelność w badaniach naukowych...* 4-23; K.M. Czarnecki, *Błędy i pomyłki w badaniach naukowych (Opracowanie autorefleksyjne)*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas”, nr 4/2009, s. 25-28; Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o *prawie autorskim i prawach pokrewnych* (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2509).

³⁵ Kazimierz Czarnecki etap przygotowania badań pojmuję dwojako: „jako przygotowanie się do opracowania koncepcji badań oraz jako przygotowanie samej koncepcji badań. Zob. K.M. Czarnecki, *Błędy i pomyłki...* s. 25.

powoływani przez Radę Doskonałości Naukowej i rady dyscyplin naukowych w uczelniach przeprowadzających stosowne postępowania awansowe.

Towarzyszy temu nieprofesjonalne uzasadnianie badań, brak korelacji między poszczególnymi elementami założeń badawczych, np.: niespójność problemów z hipotezami, zbyt rozległy lub za wąski tytuł pracy naukowej w porównaniu z jej celami, a także, na co wskazuje się również w *Kodeksie etyki pracownika*, niesumienna prezentacja celów i intencji planowanych lub prowadzonych badań, w przedstawianiu metod i procedur badawczych³⁶. Badacze stawiają często zbyt ogólne problemy, nie wyprowadzając z nich pytań szczegółowych. Zbyt ogólny problem nie pozwala na określenie przedmiotu badań, a także rodzaju prowadzonych badań, z tego też względu konieczne jest sformułowanie pytań szczegółowych, a często pytań pomocniczych. z własnego doświadczenia i prowadzonych badań utwierdzam się w przekonaniu, nie tylko moim, że pierwszy powinien być sformułowany ogólny problem badawczy, a nie cel badań. Andrzej Glen ujmuje to w słowach: „Problem naukowy powszechnie uznawany jest w metodologii za kategorię inicjującą proces poznania naukowego, także w literaturze metodologicznej, której autorami są przedstawiciele środowiska nauk o bezpieczeństwie, wyspecjalizowani w porządkowaniu poznania bezpieczeństwa podmiotu”.³⁷

Badacz, który nie dostrzega problemu (sytuacji problemowej), który nie ma świadomości istnienia obiektywnie istniejącej niewiedzy, który nie może sformułować pytania o jakość i rozmiar tej niewiedzy, nie może określać poprawnie celu badań, bowiem nie określi poprawnie celu swoich badań. Nie ma bowiem świadomości, że celem badań nie jest opis jakiegoś stanu rzeczy, tylko wyjaśnianie na czym ów stan polega. Świadomość stanu rzeczy (wyjaśnionego lub niewyjaśnionego) to domena sytuacji problemowej, zaś wyjaśnienie stosunku rzeczy, tego na czym on polega, wyjaśnienie prawidłowości rządzących tym stanem, przez odwołanie się do istniejących teorii to już natura celu badań³⁸.

Nie ujmując randze materiałów źródłowych i literatury przedmiotu badań o znaczeniu historycznym, korzystanie z przestarzałej literatury metodologicznej, a zwłaszcza merytorycznej jako podstawy do wywodzenia wniosków badawczych o obecnej rzeczywistości nie zawsze jest

³⁶ *Kodeks etyki pracownika...*s. 4.

³⁷ A. Glen, *Podstawy poznania bezpieczeństwa podmiotu*, Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2021, s. 142.

³⁸ *Vide*: S. Amsterdamski, *Nauka a porządek świata*, PWN, Warszawa 1983, s. 51; W. Pytkowski, *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, PWN, Warszawa 1981, s. 32.

dobry rozwiązaniem. Towarzyszy temu powoływanie się na nieaktualne regulacje prawne, rozwiązania organizacyjne oraz wyniki badań stosowne dla czasu ich uzyskiwania.

Niefrasobliwość, pośpiech lub też zwykła ignorancja, a nawet skromny budżet badacza prowadzi do unikania eksperckiej oceny przyjętej koncepcji badań (pracy naukowej), np. w ramach seminarium naukowego, konferencji naukowych lub badania opinii i sądów.

Dobrym zwyczajem, a wręcz koniecznością, jest staranne rozplanowanie badań, ustalenie ich harmonogramu, oceny ryzyka i podziału zadań w zespole. z doświadczenia wiem, że od tego zależy nie tylko terminowość, ale również jakość prowadzonych badań. w dużych projektach jest w tym zakresie o wiele większy rozmach niż to ma miejsce w zadaniach realizowanych indywidualnie, lecz mimo to, co do zasady, pewne czynności powinny być wykonane niemal te same.

Badacz ma często do czynienia z problemem ustalenia odpowiedniej oceny użyteczności badań (teoretycznej, metodologicznej, utylitarnej). w zadaniach zleczanych, konkursowych jest z tym mniejszy problem, bowiem gestor określa swoje potrzeby w tym zakresie. w planowaniu badań należy uwzględnić to, „czy rozstrzygnięcie postawionych hipotez stanowić będzie wkład w rozwój danej dziedziny lub pozwoli wypracować nowe metody badawcze. Trzeba również zwrócić uwagę na to, czy przyjęty plan badań umożliwi odpowiedź na postawione pytanie, a co najważniejsze – czy jest pozbawiony stronniczego podejścia”³⁹.

W badaniach własnych zależy to w dużej mierze od stopnia zaawansowania badacza (np.: doktorant, habilitant), bowiem inny jest poziom oczekiwań od osoby zmierzającej do stopnia doktora⁴⁰ a innych do stopnia doktora habilitowanego⁴¹. Powołana wyżej ustawa nie reguluje z kolei wymagań dotyczących badań statutowych, na które środki finansowe są przyznawane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, na rzecz podstawowej działalności naukowej jednostek naukowych. i tu jednak pomocnym wydaje się rozporządzenie

³⁹ *Kodeks Narodowego Centrum...* s. 6.

⁴⁰ Stopień doktora nadaje się osobie, która przedstawiła i obroniła rozprawę doktorską, która ma prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. Przedmiotem zaś rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. Vide: ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, art. 186 ust. 1 pkt 4; art. 187 ust 1 i 2 (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 742, 1088, 1234, 1672, 1872, 2005, z 2024 r. poz. 124, 227).

⁴¹ Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która m.in. posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny

Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej⁴². Skoro bowiem wyniki badań naukowych ogłaszane są w postaci m.in. artykułu naukowego lub monografii naukowej⁴³, to artykuł naukowy postrzegać należy jako wynik badań (fragmentu badań) przedstawiający określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy, problemowy albo przekrojowy, zaś monografia naukowa powinna przedstawiać określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy⁴⁴. Kierując się tymi, obok innych, kryteriami badacz bez wątpienia nie zaniedba starań nad ustaleniem odpowiedniej oceny użyteczności badań. Recenzent opiniujący takie dzieło również powinien mieć na względzie te i inne kryteria naukowości opiniowanego dzieła.

Niewątpliwie do nagannych zachowań należy nierzetelność procedur grantowych, nieuczciwe, niekompetentne i niesprawiedliwe ocenianie składanych wniosków⁴⁵, twierdzą autorzy opracowania pt. „Rzetelność w badaniach naukowych oraz poszanowanie własności intelektualnej”. Dotyczy to nie tylko recenzentów (naganna z ich strony jest nierzetelność opracowywanych recenzji konkursowych i niesprawiedliwość ocen merytorycznych) i administratorów określonych konkursów, ale nawet gestorów zgłaszających dany projekt. Możliwe jest i to, że stosowane są naciski zewnętrzne na organizatora badań, gestorów zlecających badania czy ekspertyzy. Znane są przypadki, że nawet przy pozytywnych opiniach recenzentów, gestor, kierując się bliżej nieokreślonymi kryteriami, odwołuje konkurs obawiając się, że zwycięzca nie podoła stawianemu przed nim wyzwaniu. Poza tym światem nieprawidłowości znajdują się też o wiele bardziej karygodne zachowania, o jakich słyszeliśmy ostatnio w mediach z ust polityków i dziennikarzy śledczych⁴⁶.

Piętą achillesową i nawiasem mówiąc, wymagającym dużego wysiłku oraz umiejętności przedsięwzięciem w zakresie planowania badań jest poprawnie (racjonalnie) opracowana dokumentacja zadania badawczego. Jednym z przejawów zaniedbania w tym zakresie jest nietransparentność dokumentacji badawczej. Agencje wykonawcze, powołane do realizacji

⁴² Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej (Dz.U. poz. 392 z późn. zm.).

⁴³ *Ibidem*, § 8.

⁴⁴ *Ibidem*, odpowiednio: § 9 ust. 1 pkt 1 oraz § 10 ust. 1 pkt 1. Inne wymagania określone są w powołanych paragrafach.

⁴⁵ *Rzetelność w badaniach naukowych...* s. 8.

⁴⁶ *Vide: Afera w NCBiR. Padła deklaracja prokuratora krajowego ws. śledztwa*, „Bnkier.pl”, publikacja z 28 marca 2024 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Afera-w-NCBiR-Padla-deklaracja-prokuratora-krajowego-ws-sledztwa-8719484.html> (dostęp: 22.07.2024); *Są zatrzymania w sprawie afery NCBiR*, „Business insider”, publikacja z 7 marca 2024 r., <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/sa-zatrzymania-w-sprawie-afery-ncbir/140hged> (dostęp: 22.07.2024).

zadań z zakresu polityki naukowej, naukowo-technicznej i innowacyjnej państwa, zwracają uwagę na to, iż „Racjonalne planowanie i przeprowadzanie badań naukowych stanowią warunki konieczne rzetelności naukowej i, w konsekwencji, są podstawą przejrzystości i wiarygodności nauki. Dotyczy to wszystkich dziedzin naukowych, niezależnie od przyjętych w nich metod”⁴⁷.

Wymagania agencji dokładnie precyzują obowiązki w tym zakresie. Dotyczą one wspomnianego wcześniej harmonogramu nadań, gromadzenia i dystrybucji danych (ew. formie papierowej, i/lub elektronicznej). Brak planu zarządzania wynikami badań i danymi może również stanowić poważne wyzwanie w obszarze planowania, zwłaszcza gdy są realizowane na dużą skalę i z wykorzystaniem znacznych środków finansowych.

W ślad za tym musimy zwrócić uwagę na uniknięcie nieprofesjonalnego planu badań, stronniczości w planowaniu, podejmowania badań pozornych i zbędnych. Znane są liczne prace naukowe, w tym doktorskie, których treść jest jakby opisem stanu rzeczy (stanu faktycznego), omówieniem stanu prawnego i organizacyjnego, nic niewnoszącym do dyskusji nad problemami teoretycznymi i praktycznymi oraz hipotezami, które są często nad wyraz naiwne i pozorne.

Są przy tym i inne niedociągnięcia i nieprawidłowości w zakresie planowania badań naukowych. Zacząć należy od marnotrawstwa wysiłku i środków finansowych na badania nieuzasadnione, z punktu widzenia praktyki i teorii problemu. Wina za owo marnotrawstwo leży nie tylko po stronie badacza(y), lecz również obciąża praktyków. Ci bowiem albo nie wykorzystują należycie wyników badań, często też, niestety, nie rozumieją ich celu, inaczej zaś rzecz ujmując „wiedzą lepiej co jest potrzebne, a co nie”, szczególnie w zakresie nadań podstawowych. Dobrym sposobem na weryfikację, a wcześniej na uniknięcie wszczynania mało wartościowych badań powinna być obowiązkowa publikacja ich wyników (np. badań statutowych) w czasopiśmie punktowanych i wydawnictwach recenzowanych. Kilka egzemplarzy sprawozdania z badań zalegających na półkach archiwów bibliotecznych to zdecydowanie złe rozwiązanie. Naganną powinna być praca badacza (grupy badaczy), których wyniki badań nie zostały rozpowszechnione wedle powyższych sugestii.

Bez wątplenia jakości badań naukowych nie sprzyja brak regulacji wewnętrznych w zakresie badań w uczelni, instytucie badawczym i innym podmiocie prowadzącym działalność naukową.

⁴⁷ *Danish Code of Conduct for Research Integrity*, Ministry of High Education and Science, listopad 2014 <https://ufm.dk/en/publications/2014/files-2014-1/the-danish-code-of-conduct-for-research-integrity.pdf> (dostęp: 11.08.2021), s. 8, za: *Kodeks Narodowego Centrum ...* s. 6.

Nie znane mi są takie przypadki, ale ostrożności w sytuacji pojawiania się nowych uczelni i kierunków studiów, jak grzybów po deszczu, nigdy nie za wiele.

Doświadczenie własne i spostrzeżenia innych badaczy upoważniają mnie do stwierdzenia, iż występuje zjawisko braku wsparcia dla zespołu wnioskodawców i wykonawców badań ze strony pracodawcy. Istota uczelni akademickiej zawiera się m.in. w tym, iż ustawodawca na mocy prawa o szkolnictwie wyższym i nauce wydzielił w strukturze uczelni zespół nauczycieli akademickich i zespół administracji uczelni. A to oznacza, że- jak stanowi ustawa – pracownikami uczelni są nauczyciele akademicy (dydaktyczni, badawczy oraz badawczo-dydaktyczni) oraz pracownicy niebędący nauczycielami akademickimi. W ślad za tym, w szczególności nauczyciele w grupie badawczej oraz w grupie badawczo-dydaktycznej mają obowiązek, odpowiednio: prowadzić działalność naukową lub uczestniczyć w kształceniu doktorantów; prowadzić działalność naukową, kształcić i wychowywać studentów lub uczestniczyć w kształceniu doktorantów. Ponadto każdy nauczyciel akademicki jest obowiązany do uczestniczenia w pracach organizacyjnych na rzecz uczelni oraz stałego podnoszenia kompetencji zawodowych⁴⁸. A co za tym idzie nadmierne obciążanie nauczycieli akademickich zadaniami administracyjnymi jest, w mojej opinii, świadomym lekceważeniem przepisów ustawy⁴⁹.

Prowadzenie badań

Prowadzenie badań to zasadnicza część procesu badań naukowych. Na tym etapie badań dochodzi m.in. do wielu nieprawidłowości, spośród których wymienić należy niedbalstwo, ignorancję i nadużycia metodologiczne (manipulowanie danymi oraz hipotezą badawczą)⁵⁰. Towarzyszy temu powierzchowna analiza materiału, nierzetelne prowadzenie badań, a także fałszowanie i zmyślanie lub fabrykowanie danych naukowych⁵¹.

Powszechnie naganną rzeczą jest plagiatorstwo. Związane z tym zagadnienia reguluje ustawa o prawie autorskim lub prawach pokrewnych, z której przepisów wynika, iż:

⁴⁸ *Vide*: Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym...* art. 114 i art. 115 ust. 1 i 2.

⁴⁹ *Vide*: P. Kowzan, M. Zielińska, A. Kleina-Gwizdała, M. Prusinowska, „*Nie zostaje mi czasu na pracę naukową*”. *Warunki pracy osób ze stopniem doktora, zatrudnionych na polskich uczelniach*. Raport NOU. Wydawnictwo Nowe Otwarcie Uniwersytetu: Gdańsk, Bydgoszcz, Warszawa 2016.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 6.

⁵¹ *Ibidem*.

- „Kto przywłaszcza sobie autorstwo lub wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3”⁵²,
- „Tej samej karze podlega, kto rozpowszechnia bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie albo publicznie zniekształca taki utwór, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie”⁵³,
- „Kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w inny sposób niż określony w ust. 1 lub ust. 2 narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne określone w art. 16, art. 17, art. 18, art. 19 ust. 1, art. 19(1), art. 86, art. 94 ust. 4 lub art. 97, albo nie wykonuje obowiązków określonych w art. 19 (3) ust. 2, art. 20 ust 1-4, art. 40 ust. 1 lub ust. 2 podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”⁵⁴.

Niedbałe lub nierzetelne prowadzenie czynności badawczych powodować może niewiarygodność prowadzonych badań, brak krytycyzmu wobec uzyskanych wyników, a także troski o szczegóły i pieczołowitość w przedstawianiu wyników badań⁵⁵. Badania prowadzone na dokumentach źródłowych (prace naukowe, doktoraty i rozprawy habilitacyjne) upoważniają do wniosku, iż ograniczony jest lub występuje wręcz całkowity brak krytycyzmu badacza wobec wyników swoich badań. Świadczy o tym treść wniosków w poszczególnych rozdziałach lub zakończeniach. Zdarzały się też prace naukowe pozbawione tych ważnych elementów sprawozdania z badań.

Podobnie, jak w przypadku planowania badań, tak i w toku ich prowadzenia występuje uzależnienie od zewnętrznych wpływów na prowadzenie badań, zarówno ze strony gestorów, jak i od wpływów ze strony grup nacisku. To uzależnienie może mieć wieloraki charakter i przyczyny.

Z jednej strony mogą to być oczekiwania zewnętrznych podmiotów, co do wyników badań zgodnie z ich interesami, głównie rynkowymi. z drugiej zaś strony owo uzależnienie może być powodowane zewnętrznymi i wewnętrznymi czynnikami poznawczymi lub metodologicznymi. i tak może to być tzw. „efekt potwierdzenia” polegający na „interpretowaniu informacji w taki

⁵² Zob. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o *prawie autorskim lub prawach pokrewnych*, art. 115 ust. 1. (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2509).

⁵³ *Ibidem*, art. 115 ust. 2.

⁵⁴ *Ibidem*, art. 115 ust.

⁵⁵ *Kodeks etyki pracownika...*s. 4.

sposób, aby potwierdzały nasze własne przekonania i przekonania innych (dostosowanie założeń badawczych do oczekiwań otoczenia naukowego), zamiast na obiektywnej analizie danych naukowych, tendencja do poszukiwania wyłącznie faktów potwierdzających posiadane wyniki, a nie weryfikujących je”⁵⁶. Blisko związane z tym jest zachowanie, które polega na skupianiu się tylko na informacjach, które potwierdzają nasze przekonania lub teorie, a odrzucaniu tych, które mogą być sprzeczne z naszym punktem widzenia. Badaczom, w tym doktorantom towarzyszy efekt uznania autorytetu osób cieszących się uznaniem w świecie nauki (polityki, literatury), a przez to czasem wręcz bezkrytyczne i pozamerytoryczne dowodzenie poprawności osiągniętych wyników badań, tylko w drodze przyjęcia poglądu autorytetu⁵⁷. w tym miejscu warto zwrócić uwagę na zgubny charakter *efektu potwierdzania* prowadzącego do bezkrytycznego powtarzania tych samych błędów, co inni, we wnioskach z badań. Jest to dowód na słabą jakość prowadzonych badań lub na niegodną pochwałę postawę badacza. z kolei popełnianie różnych błędów przez różnych badaczy to nic zdrożnego.

Poza tym, że wyniki badań mogą być dostosowywane do, nazwijmy to „oczekiwań rynku”, w badaniach społecznych i humanistycznych zauważalny jest efekt ideologizacji i polityzacji badań, i ich wyników, gdy ideologia i interesy polityczne (nie mówiąc już o poprawności politycznej) stają się liczącym się czynnikiem prowadzonych badań.

Wiarygodność uzyskanych wyników zapewnia się przede wszystkim przez dostarczenie licznych dowodów na poprawność postępowania w celu ich uzyskania, zgodnie z regułą: „udowodnij mi, a ja ci uwierzę”. Tak się też nie stanie, czyli wyniki nie będą wiarygodne, jeśli ponadto: niezabezpieczona będzie dokumentacja badawcza, gdy wystąpi brak dokumentowania badań naukowych^{58,59}, nierzetelne będzie i nietransparentne uzasadnianie wyników badań, bez podania metodyki badań umożliwiającej innym badaczom ich weryfikację⁶⁰, skrywane będą osiągnięte rezultaty, a także unikana ich weryfikacji w trakcie badań cząstkowych, popełnianie

⁵⁶ M. Shermer, *Łatwowierny mózg*, „Świat Nauki”, nr. 8 (240), s. 72, Prószyński Media.

⁵⁷ Tego typu problematyka jest bardzo rozległa i wymaga osobnych analiz w odniesieniu do znaczenia paradygmatu w nauce (a w tym przywiązania do paradygmatu), braku krytycyzmu, nastawień emocjonalnych badacza, przywiązania do określonej grupy badaczy, błędów w myśleniu i działaniu, nieprawidłowości prowadzenia badań empirycznych lub też ignorowania wyników innych badaczy.

⁵⁸ *Rzetelność w badaniach naukowych...* s. 6.

⁵⁹ Jest to ważne ze względu na możliwość odnoszenia się do zastosowanego postępowania badawczego (procedury), ale też na to, że w badaniach zamawianych, kontrola może wiązać się z przedstawieniem niezbędnych materiałów źródłowych.

⁶⁰ „Pracownik naukowy powinien publikować wyniki swoich badań a ich interpretacje powinny być rzetelne, przejrzyste oraz dokładne z podaniem metodyki badań, w taki sposób, aby było możliwe ich powtórzenie przez innych badaczy”. *Vide: Kodeks etyki pracownika...* s. 8.

będą błędy metodologiczne i metodyczne, wystąpią błędy merytoryczne – ignorancja wiedzy, a także brak aktualnych danych, wystąpią błędy logiczne w strukturze wyników badań, a także ukrywane będzie wykorzystanie sztucznej inteligencji lub zautomatyzowanych narzędzi do tworzenia treści lub opracowywania publikacji⁶¹.

Na tym nie kończy się lista zachowań uniemożliwiających zapewnienie wiarygodności prowadzonych badań. w wielu opracowaniach naukowych nie ma krytyki literatury przedmiotu badań, dostrzegalna jest niesprawiedliwość i nierzetelność w ocenie merytorycznej i etycznej pracy innych badaczy, brak odwagi w sprzeciwianiu się poglądom sprzecznym z wiedzą naukową oraz praktykom niezgodnym z zasadami rzetelności naukowej⁶². Często są cytowania z drugiej ręki, a wręcz brak cytowań. Mało tego, jeśli nawet są cytaty, to autorstwo ich przypisuje się nie tym, co trzeba autorom, którzy *nota bene* sami popełniają grzech zawłaszczenia lub nierzetelnej informacji o pochodzeniu zapożyczonego tekstu. Jest to bez wapienia zjawisko znane wielu nam, a określane jako ignorancja źródeł pierwotnych i materiałów źródłowych, nieposzanowanie cudzej własności intelektualnej, słaba znajomość dorobku naukowego, przypisywanie nienależnych zasług nie tym co trzeba autorom, a także bylejakość w ocenie dorobku środowiska naukowego.

Autoryzacja i ewaluacja (ocena) wyników badań, ich dokumentowanie

Zważywszy na pewną grupę nieprawidłowości, warto wydzielić kolejny etap prowadzenia badań, tj. *autoryzację i ewaluację (ocenę) wyników badań, ich dokumentowanie*. Nieprawidłowości na tym etapie są następstwem wyżej wymienionych negatywnych, zamierzonych lub niezamierzonych, zachowań albo też pojawiają się na etapie autoryzacji i ewaluacji oraz dokumentowania wyników badań.

Z podniesionym wyżej zjawiskiem plagiatostwa, przywłaszczenia wyników innych osób, wiąże się unikanie wskazania ich udziału w uzyskanych wynikach badań, pomijanie cytowania, manipulowanie autorstwem lub deprecjonowanie roli innych badaczy. Tu warto podnieść sprawę, jak pisze Jolanta Szczepaniak, tzw. „nieprawidłowej atrybucji autorstwa”, w tym „ghostwriting, oznaczający ukrycie wkładu faktycznego autora, czy jako manipulowanie wykazem współautorów (fabrykowanie nazwisk, guest authorship, gift authorship, honorary authorship), czy wreszcie traktowanie współautorstwa jako transakcji handlowej – poprzez

⁶¹ Europejski kodeks postępowania ... s. 11.

⁶² Kodeks etyki pracownika...s. 5.

sprzedaż miejsc na liście współautorów lub kupowanie określonej pozycji współautorstwa w gotowych do opublikowania artykułach”⁶³.

Wyniki badań (sprawozdania) o wynikach badań, które w naukach o bezpieczeństwie przyjmują zazwyczaj postać tekstu, rysunków, tabel i schematów zamieszczonych w artykule naukowym lub recenzowanej monografii, można – niestety! – na wiele sposobów zmanipulować lub sfałszować⁶⁴ poprzez preparowanie danych, rejestrowanie i publikowanie wyników niezyskanych przez siebie⁶⁵, dopisywanie nieuprawnionych wniosków z badań⁶⁶, dostosowanie wyników badań do oczekiwań zamawiającego, a także tuszowanie negatywnego charakteru osiągniętych rezultatów. Na tym jednak nie koniec, bowiem dostrzega się brak dokumentacji materiałów źródłowych i należytej prezentacji lub wręcz braku (na szczęście rzadko) literatury przedmiotu badań, niezbędnej do weryfikacji wyników⁶⁷, co oznacza ogłaszanie wyników badań bez dowodów na ich poprawność. Wspomnieć też należy o ukrywaniu nieprawidłowości w badaniach naukowych, które nietrudno ocenić analizując treść wniosków i zakończenia do poszczególnych fragmentów badań. Prezentacja wniosków i wysoka samoocena w badacza zakończeniu (podsumowaniu) sprawozdania z badań są wyraźnym symptomem wspomnianych nieprawidłowości.

W pracach zespołowych pojawia się niesprawiedliwe uznanie autorstwa, brak określenia wkładu badacza w wyniki badań, brak autoryzacji ostatecznej wersji sprawozdania z badań, ukrywanie nieprawidłowości w badaniach naukowych, a nawet ingerowanie redaktorów naukowych (kierowników zespołów badawczych), a także promotorów prac kwalifikacyjnych w wyniki badań⁶⁸.

Końcowym znaczącym elementem autoryzacji i ewaluacji wyników badań jest sporządzenie ich opinii (recenzji). Są recenzje sporządzane przed drukiem artykułu lub monografii, ale są też recenzje sporządzane *post factum*. Pierwsze z nich mają znaczny wpływ na to, czy dane dzieło zostanie przyjęte do rozpowszechniania, a na dodatek autor dzieła nie jest znany recenzentowi.

⁶³ J. Szczepaniak, *Współautor na sprzedaż ... op. cit.*

⁶⁴ *Dobra praktyka badań...* s. 15.

⁶⁵ Spotykane jest zjawisko wykorzystywania dobrej znajomości języków obcych do plagiowania tekstów mało znanych w danym kraju.

⁶⁶ a także, manipulowanie założeniami badawczymi *post factum*- dopasowywanie do wyników problemu, hipotezy lub celu badań.

⁶⁷ „Trwale zapisane i odpowiednio opisane dane mają umożliwić odtworzenie drogi prowadzącej do ogłoszonych wyników. Rekomenduje się, by wszyscy pracownicy naukowci starannie prowadzili i przechowywali osobiste zapisy prowadzonych badań”. *Dobra praktyka badań...* s. 8.

⁶⁸ Oczywiście mam tu na myśli nieuprawnione ingerowanie, nie zaś troskę o rzetelność prowadzonych badań i ich wyników. Granica między tymi dwoma zachowaniami jest jednak bardzo delikatna.

Drugie zaś sporządzane są po złożeniu pracy naukowej do oceny w celu osiągnięcia awansu naukowego (doktora lub doktora habilitowanego) i są jawne, jeśli chodzi o wiedzę o autorze (autorach). w obydwu wypadkach recenzenci zakładają uczciwą postawę badaczy, a ich zadaniem jest wyrażenie opinii o poprawności założeń i procedury badawczej, i jakości uzyskanych wyników. Tu jednak jest wiele możliwych nieprawidłowości.

Autorzy *Rzetelności w badaniach naukowych* podkreślają, iż „Każda sytuacja i okoliczność, z powodu której recenzent, ekspert lub członek gremium (panelu) decydenckiego może odczuwać presję, by wydać określoną opinię (negatywną albo pozytywną), a więc utrudniająca mu zachowanie pełnego obiektywizmu, stanowi tzw. konflikt interesów”⁶⁹.

Zdarza się też, że spotykamy się z odmową sporządzania opinii (recenzji) w przewidywaniu negatywnej oceny⁷⁰. Tu zwrócę uwagę na jeszcze cztery naganne zachowania. Pierwsze z nich to koleśiostwo w doborze recenzentów i opiniowaniu, a także w sporządzaniu recenzji i opinii. Towarzyszy temu unikanie odpowiedzialności za skutki negatywnej recenzji (oceny) i wydawanie pozytywnej recenzji „dla świętego spokoju”, „żeby nie podpadać w środowisku za swoją surowości” itp. Recenzentom (opiniującym), na szczęście rzadko, nieobce są pozamerytoryczne argumenty w ocenie osiągnięć badacza połączone z argumentacją „to nasz człowiek”, „tyle już go znamy” lub „to mój dobry kolega”, „ma wielką wiedzę, doświadczony praktyk”, „jest tak bardzo zasłużony dla...”. na koniec tego wszystkiego, towarzyszy temu obojętność środowiska naukowego wobec nierzetelności recenzentów (i opinujących w postępowaniu habilitacyjnym).

Rozpowszechnianie i wykorzystanie wyników badań (nowej wiedzy)

Rozpowszechnianie i wykorzystanie wyników badań (nowej wiedzy) to końcowa część procesu badań naukowych. Często spotykane przejawy nieprawidłowości przyjmują postać „ukrywania” wyników badań⁷¹, braku powszechnej dostępności do nich (nie dotyczy prac o charakterze niejawnym), braku lub ograniczonego ich rozpowszechniania, innymi słowy nierozpowszechniania osiągniętych wyników poprzez publikacje, w tym w ramach otwartego dostępu (monografie, artykuły, raporty)⁷².

⁶⁹ *Rzetelność w badaniach naukowych...* s. 10.

⁷⁰ w jednym z toczących się postępowań habilitacyjnych już trzeci kandydat odmówił podjęcia się roli recenzenta.

⁷¹ *Europejski kodeks postępowania ...* s. 11.

⁷² Wyniki badań, zwłaszcza finansowanych ze środków publicznych, powinny być, co do zasady, dostępne dla wszystkich za darmo.

Prace naukowe mają czasem niepełną strukturę, a więc określony tradycją, a także stosownymi przepisami układ poszczególnych jej części. Co do zasady praca powinna się głównie składać z: okładki wydawnictwa, strony tytułowej z jej odwrotem, teksty wprowadzające i końcowe, podział tekstu (na: części, tytuły, działy, rozdziały, ustępy, punkty itd. przy użyciu cyfr, liter, tiretów i punktorów). Elementami publikacji są również: prawa autorskie, wyliczenia, wyróżnienia, odesłania, cytaty, ilustracje i tabele⁷³.

Tu koniecznie zwrócę uwagę na fakt publikacji (a w zasadzie druku) doktoratów w kilku/kilkunastu egzemplarzach. w moim przekonaniu jest to zła praktyka, albowiem zgodnie z ustawą, rozprawa doktorska to⁷⁴:

- monografia naukowa, lub
- zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, lub
- praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna⁷⁵, a także
- samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej.

Idąc dalej tym tokiem rozumowania, bierzemy pod uwagę ustalenia aktu wykonawczego do ustawy, z którego wynika, że:

- monografia naukowa jest to recenzowana publikacja książkowa⁷⁶: przedstawiająca określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy; opatrzona przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym⁷⁷,
- artykuł naukowy jest to recenzowany artykuł opublikowany w czasopiśmie naukowym albo w recenzowanych materiałach z międzynarodowej konferencji naukowej: przedstawiający określone zagadnienie naukowe w sposób oryginalny i twórczy, problemowy albo przekrojowy; opatrzony przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym⁷⁸,

⁷³ Więcej, *vide*: *Międzyinstytucjonalny przewodnik redakcyjny*, 5. *Struktura publikacji*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, <https://style-guide.europa.eu/pl/home> (dostęp: 01.08.2024, pol.).

⁷⁴ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym...* art. 187 ust. 3.

⁷⁵ Tego typu prace nie są spotykane. Dotyczą one innych dyscyplin naukowych.

⁷⁶ Publikacja to pozycja drukowana (książka, czasopismo) bądź elektroniczna (e-book), także publikacja muzyczna (płyta, singiel) oraz dokument kartograficzny (mapa, plan). Tym samym publikacja książkowa jest publikacją drukowaną (tekstową) bądź elektroniczną (e-book).

⁷⁷ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w *sprawie ewaluacji jakości...* § 10 ust. 1. Rozporządzenie § 10 ust. 2 przewiduje również, że monografią naukową jest również: recenzowany i opatrzony przypisami, bibliografią lub innym właściwym dla danej dyscypliny naukowej aparatem naukowym przekład: na język polski dzieła istotnego dla nauki lub kultury, na inny język nowożytny dzieła istotnego dla nauki lub kultury, wydane w języku polskim lub edycja naukowa tekstów źródłowych. Monografie w takiej postaci nie spełniają jednak innych kryteriów określonych w prawie o szkolnictwie wyższym.

⁷⁸ *Ibidem*, § 9 ust. 1.

– samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej, która- konsekwentnie rzecz ujmując- może mieć postać monografii naukowej lub zbioru opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych.

Zatem otrzymujemy, że rozprawa doktorska, bez względu na to, czy jest monografią, czy też zbiorem artykułów, powinna być opublikowana, odpowiednio: w punktowanym wydawnictwie publikującym recenzowane monografie naukowe albo w czasopiśmie naukowym publikującym recenzowane artykuły lub recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowej, ujętych w wykazie MNiSW. Co prawda ustawodawca nałożył na podmiot doktoryzujący obowiązek udostępniania w BIP na swojej stronie podmiotowej, nie później niż w terminie 30 dni przed wyznaczonym terminem obrony rozprawy doktorskiej: a) rozprawy doktorskiej będącej pracą pisemną wraz z jej streszczeniem albo opisu rozprawy doktorskiej niebędącej pracą pisemną, a także recenzji. To jednak, w moim przekonaniu, nie jest rozwiązanie optymalne.

Zarówno w toku badań, jak i po ich zakończeniu koniecznym zadaniem staje się rozpowszechnianie wyników badań, udział w konferencjach, sympojach lub seminariach naukowych i prezentowanie wyników badań. Niestety prowadzone w tym względzie obserwacje upoważniają mnie do wniosku, iż nieliczna grupa badaczy nie bierze pod uwagę stojącego przed nimi wzywania.

Nie można też nie potwierdzić kodeksowych wniosków, iż swego rodzaju cwaniactwem jest „rozdrabnianie wyników badań w celu zwiększenia liczby publikacji naukowych”⁷⁹. Takie zachowanie powodowane jest prawnymi regulacjami i zasadami oceniania pracownika naukowego z jego działalności naukowej. Owe reguły oceniania doprowadziły również i do tego, że wysoko punktowane artykuły naukowe posiadają bardzo wielu autorów (12 stron tekstu i 6-8 autorów w naukach społecznych to w moim przekonaniu rzecz niepojęta). Co innego np. w naukach inżyniersko-technicznych, lub ścisłych i przyrodniczych, gdy badania prowadzone są przez liczne zespoły, a wynik ich pracy można przedstawić nawet na kilku stronach publikacji naukowej. Jednak i takim wypadku należy wykazać nie tylko procentowy, ale i twórczy wkład osiągnięte wyniki badań.

Nieprawidłowości w badaniach naukowych mogą również polegać na nieuczciwym i wybiórczym przekazywaniu wniosków z badań, a zatem tylko tych, które zaspokajają oczekiwania środowiska naukowego, promotorów, gestorów i świata praktyki. Publikacje

⁷⁹ Europejski kodeks postępowania ... s. 11.

naukowe w naukach o bezpieczeństwie są, niestety, przepełnione treścią, która odpowiada „oczekiwaniom rynku”, pełne pochwał dla wdrażanych projektów i uchwalonych ustaw, i aktów wykonawczych, przyjmowanej strategii bezpieczeństwa, realizowanej polityki bezpieczeństwa i obronności, rozwiązań administracyjno-organizacyjnych i wielu innych. Często ludzie nauki bratają się z praktykami i razem z nimi prowadzą kampanie legitymizujące (uwierzytelniające) dobre, w ich mniemaniu, praktyki. Na domiar złego stygmatyzowane są osoby niespełniające oczekiwań innych, o odmiennych poglądach, niechętnych lub nie zachowujących się zgodnie z przyjętymi normami. Przywoływany wcześniej efekt ideologizacji i polityzacji badań, i ich wyników, dostrzegany był w ostatnich latach, i obecnie, w duży nadmiarze⁸⁰.

Warto zwrócić uwagę także na lekceważenie przez autorów wprowadzania koniecznych poprawek określonych przez recenzentów lub redaktorów wydawniczych. Należy mieć na względzie, iż autor publikacji naukowej ulega tym samym słabościom, co każdy inny autor dzieła drukowanego. Moje doświadczenie w pracy naukowej i wydawniczej potwierdza, iż dotyczy to, m.in.: braku zaufania do recenzentów i redaktorów, zbytniego przywiązania się do swojego dzieła, przekonania o własnej doskonałości pisarskiej, troski o swoje dokonania i styl ich prezentacji, braku samokrytycznej oceny, a także „oswojenia się” ze swoim tekstem i niezauważania istotnych błędów⁸¹.

Z całą odpowiedzialnością należy zauważyć, że pewne przewinienia nieobce są wydawcom monografii i czasopism naukowych. Również oni, na szczęście jest ich niewielu, powinni mieć na względzie wprowadzanie niezbędnych poprawek lub nawet konieczność wycofania publikacji, jeśli jej rozpowszechnianie rażąco narusza obowiązujące przepisy i dobre praktyki w tym zakresie. Dopuszczenie do druku i rozpowszechnienia monografii pozbawionych podstawowych atrybutów monografii lub artykułu naukowego jest nie tylko nieetyczne, ale nawet niedopuszczalne. Rzecz jasna swoboda działalności gospodarczej chroni przedsiębiorcę przed zakazami w tym zakresie, lecz istnieje wiele sposobów na to, by dane dzieło nie ujrzało światła dziennego. Są recenzenci wydawniczy, ale co, jeśli ich nie ma (a są takie przypadki), jest

⁸⁰ Choć unikałem tego, by przywoływać konkretne wydarzenia, to jednak nie omieszkam nawiązać do dwóch przypadków. Jeden to przeszycona ideologią i polityką akcja pochwalna dla ustawy o obronie ojczyzny przed jej przyjęciem w 2022 r., zaś obecnie rzecz dotyczy toczącej się debaty nad projektem ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej. w wielu konferencjach nie dało się usłyszeć ani słowa krytyki ze strony ludzi nauki, którzy w jednym chórze z praktykami (i politykami) głosili i głoszą peany na cześć prezentowanych dokonań.

⁸¹ Compare: J. Bagrij, *Redakcja i korekta książki – najtrudniejszy etap procesu wydawniczego dla pisarza?* <https://born-to-create.pl/redakcja-i-korekta-ksiazki-porady-dla-pisarza/> (dostęp: 01.07.2024).

grono redakcyjne, ale ono działa na zlecenie przedsiębiorcy, są recenzenci naukowci i opiniujący, ale cóż jeśli nie zachowują się należycie dla dobra nauki, są.... i na tym chyba zakończę.

Tak też bywa, że recenzenci „przymykają oczy” na przypadki naruszeń rzetelności badawczej, a nawet nie dokładają należnych starań w tym zakresie pozwalając, by bogate w niedociągnięcia dzieło ujrzało światło dzienne. Niestety zastrzeżenie to kieruję nie tylko do recenzentów naukowych, lecz także do recenzentów wydawniczych publikacji zgłaszanych jako osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym.

Dostrzegany jest brak zainteresowania ze strony uczelni, instytutów lub towarzystw naukowych dla osiągnięć badacza, słaba promocja, wsparcie finansowe i organizacyjne. Takim wyznacznikiem właściwej polityki w/w podmiotów w tym zakresie jest stosunek ilości realizowanych projektów naukowych do ilości publikacji, które ukazały się na rynku wydawniczym. Osobiście stoję na stanowisku, że badania statutowe powinny być rozliczane przez pryzmat osiągnięć publikacyjnych badaczy i wykorzystania ich wyników przez otoczenie społeczno-gospodarcze. Dotkliwy jest, niestety, brak zainteresowania środowiska społeczno-gospodarczego wynikami badań, ich ignorancja przez praktyków, a nawet nieprzychylnie postawy wobec negatywnych wyników poprawnie prowadzonych badań.

PODSUMOWANIE

O badaniach naukowych, ich metodologii i metodycznych aspektach prowadzenia badań napisano wiele znakomych dzieł. Wprowadzono przy tym wiele kodeksów, poradników i dobrych praktyk w zakresie prowadzenia badań, ale nadal – jak dowodzą fakty – nierzetelność w badaniach naukowych ma różnorakie oblicze i nie ustępuje mimo przeróżnych zabezpieczeń prawnych, administracyjnych i organizacyjnych. Na domiar złego wymogi formalne w zakresie oceniania osiągnięć naukowca i podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki, poza oczekiwanymi pozytywnymi korzyściami, powodują wiele wypaczeń, a wręcz patologii w praktyce działalności naukowej, a także w upowszechnianiu jej wyników. Nieprawidłowości w tym zakresie zaczynają się na etapie przygotowania (planowania i organizowania) badań, nieobce są na etapie ich prowadzenia, autoryzacji i ewaluacji ich wyników, dokumentowania, a także rozpowszechniania i wykorzystania powstałej wiedzy naukowej. Winę za te nieprawidłowości można podzielić między badaczy, otoczenie naukowe, w którym funkcjonują oraz świat praktyki (głównie polityków, ideowców i nieuczciwych ludzi świata biznesu).

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENNICTWO

LITERATURE

- Afera w NCBiR. Padła deklaracja prokuratora krajowego ws. śledztwa*, „Bnkier.pl”, publikacja z 28 marca 2024 r., <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Afera-w-NCBiR-Padla-deklaracja-prokuratora-krajowego-ws-sledztwa-8719484.html>
- Amsterdamski S., *Nauka a porządek świata*, PWN, Warszawa 1983.
- Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „BERNARDINUM”, Gdynia 2002, <https://wsaib.pl/wp-content/uploads/2023/11/MO-1.pdf>
- Bagrij J., *Redakcja i korekta książki – najtrudniejszy etap procesu wydawniczego dla pisarza?* <https://born-to-create.pl/redakcja-i-korekta-ksiazki-porady-dla-pisarza/>
- Czarnecki K.M., *Błędy i pomyłki w badaniach naukowych* (opracowanie autorefleksyjne), „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas”, nr 4/2009.
- Europejski kodeks postępowania w zakresie rzetelności badawczej*, wydanie poprawione 2023 (polskie), ALLEA, Berlin 2023. DOI 10.26356/ECoc-Polish.
- Glen A., *Podstawy poznania bezpieczeństwa podmiotu*, Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2021.
- Kodeks etyki pracownika naukowego*. Załącznik do uchwały Nr 2/2020 Zgromadzenia Ogólnego PAN z dnia 25 czerwca 2020 r. https://pan.pl/wp-content/uploads/2022/10/Kodeks_Etyki_Pracownika_Naukowego_Wydanie_III_na_strone.pdf
- Kodeks Narodowego Centrum Nauki dotyczący rzetelności badań naukowych i starania o fundusze na badania*, Załącznik do uchwały Rady NCN nr 39/2016 z dnia 11 maja 2016 r.
- Kowzan P., Zielińska M., Kleina-Gwizdała A., Prusinowska M., „*Nie zostaje mi czasu na pracę naukową*”. *Warunki pracy osób ze stopniem doktora, zatrudnionych na polskich uczelniach*. Raport NOU. Wydawnictwo Nowe Otwarcie Uniwersytetu: Gdańsk, Bydgoszcz, Warszawa 2016.
- Międzyinstytucjonalny przewodnik redakcyjny, 5. Struktura publikacji*, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, <https://style-guide.europa.eu/pl/home>
- Danish Code of Conduct for Research Integrity*, Ministry of High Education and Science, listopad 2014, <https://ufm.dk/en/publications/2014/files-2014-1/the-danish-code-of-conduct-for-research-integrity.pdf> (dostęp: 11.08.2021) za: *Kodeks Narodowego Centrum Nauki dotyczący rzetelności badań naukowych i starania o fundusze na badania*, Załącznik do uchwały Rady NCN nr 39/2016 z dnia 11 maja 2016 r.
- Proposed Federal Policy on Research Misconduct*, Office of Science and Technology, za: *Dobra praktyka badań naukowych. Rekomendacje*, Zespół Etyki w Nauce przy Ministrze Nauki, 25 maja 2004, https://wim.mil.pl/wp-content/uploads/2022/10/dobra_praktyka.pdf
- Pytkowski W., *Organizacja badań i ocena prac naukowych*, PWN, Warszawa 1981.
- Reber A.S., *Słownik psychologii*, Warszawa 2000, za: Czarnecki K.M., *Błędy i pomyłki w badaniach naukowych* (opracowanie autorefleksyjne), <https://sbc.org.pl/Content/22117/PDF/czarnecki2.pdf> (dostęp: 04.06.2004).
- Rzetelność w badaniach naukowych oraz poszanowanie własności intelektualnej*, Zespół do Spraw Dobrych Praktyk Akademickich, MNiSW, Warszawa 2012.
- Sq zatrzymania w sprawie afery NCBiR*, „Business insider”, publikacja z 7 marca 2024 r., <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/sa-zatrzymania-w-sprawie-afery-ncbir/140hged> (dostęp: 22.07.2024).
- Shermer M., *Łatwowierny mózg*, „Świat Nauki”, nr. 8 (240), Prószyński Media.
- Skarbek O., *Fabrykowanie i fałszowanie badań naukowych – wyzwanie dla ustawodawcy czy nieistotny problem?*, „Krytyka Prawa”, tom 16, nr 1/2024. https://journals.kozminski.edu.pl/system/files/Skarbek_PL.pdf

Stanisławska-Kloc S., *Plagiat i autoplaciat*, „infos” nr 16 (108), Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa 2011.
Szczepaniak J., *Współautor na sprzedaż*, „Życie Uczelni” nr 162, Łódź 2022, Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej,
https://www.zycieuczelni.p.lodz.pl/wspolautor-na-sprzedaz#_edn2
Szumańska-Grossowa H., tłum., źródło: T. Michałowska, *Średniowiecze*, wyd. piąte, PWN, Warszawa 1999,
https://pl.wikiquote.org/wiki/Bernard_z_Chartres

ŹRÓDŁA

SOURCES

<https://quotepark.com/pl/cytaty/442524-bernard-z-chartres-jestesmy-karlami-ktorzy-wspieli-sie-na-ramiona-ol/>

Ustawa z dnia 10 września 1999 r. *Kodeks karny skarbowy* (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 628, 850).

Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego* (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 572).

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 742, 1088, 1234, 1672, 1872, 2005, z 2024 r. poz. 124, 227).

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *Kodeks wykroczeń* (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2119).

Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki, art. 2 pkt 3 (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 87).

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2509).

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim lub prawach pokrewnych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2509).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny* (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 17).

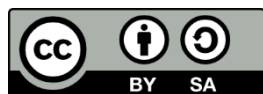
Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 lutego 2019 r. w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej (Dz.U. z 2019 r. poz. 392 z późn. zm.).

Wyrok SN z dnia 20 września 2018 r. o sygn. akt IV CSK 281/17.

Wyroki WSA w Warszawie z 27 kwietnia 2022 r. o sygn. akt 471/22, wyrok z 20 maja 2022 r. o sygn. akt IV SA/Wa 615/22 i wyrok z 27 maja 2022 r. o sygn. IV SA/Wa 772/22.

Copyright (c) 2024 Waldemar Kitler

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.